

INKLUZIV TA'LIM TIZIMI HAQIDA TUSHUNCHA

Ravshanova Shaxnoza Abduqaxxorovna ¹¹ ATMU. "Ijtimoiy fanlar" fakulteti Defetologiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich DF-137-23-guruh talabasiMAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:09.03.2025

Revised: 10.03.2025

Accepted:11.03.2025

KALIT SO'ZLAR:

*Differensial,
integratsiyalashgan,
diskriminatsiya,
segregatsion,
psixologik, individual,
pedagogik, progress,
universal, falajlangan,
anomal, korreksion.*

Ushbu maqola inklyuziv ta'lim so'zi qaysi tildan olingan, qanday ma'noni anglatadi va bu tizimning mazmun-mohiyati, madaniyati, maqsadi, prinsiplari, vazifalari shu bilan birga "Inklyuziv" va "integratsiya" atamalarini o'rtasidagi farq haqida, hamda Sharqning mashhur allomalari Abu Ali Ibn Sino, Imom Buxoriy Abu Nasr Farobiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniylarning qarashlari va ta'lim-tarbiyaga oid fikr mulohazalarini inklyuziv ta'lim tizimiga aloqadorligi haqida ma'lumot beradi.

KIRISH. Inklyuziv ta'lim tizimi qator mamlakatlar ta'lim tizimida qo'llanilib, yaxshi natijalar hamda ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lishi bilan dunyo mamlakatlari e'tibori va e'tirofiga sazovor bo'lmoqda desak mubolag'a bo'lmaydi. Inklyuziv ta'lim tizimi insonlarni hamjihatlikka, bir-birini boricha qadrlashga, hozirda biroz bo'lsada bizga begonalashayotgan (og'riqli bo'lsada) bag'rikenglik tuyg'usini kengroq targ'ib qilib, otabobolarimiz, ajdodlarimizning ta'lim-tarbiya va o'g'it, pand-nasixatlari nechog'lik to'g'ri ekanini bizlarga yana bir bor uqtirajak.

Inklyuziv ta'lim (ingliz tilidan olingan bo'lib, inclusive, inclusion–uyg'unlashmoq, uyg'unlashtirish, qamrab olmoq, qamrab olish ma'nolarini bildiradi) nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni (diskriminatsiyani) bartaraf etish, maxsus ta'limga muxtoj

bolalar, (ayrim sabablarga ko'ra nogiron bo'lgan) o'smirlar rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir.

Sharqning mashxur allomalari Ibn Sino, Imom Buxoriy, Abu Nasr Farobiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniylarning tarbiyaning maqsadlari har bir bola shaxsining rivojlanishiga ta'limning ta'siri to'g'risidagi qarashlari inklyuziv talim rivojlanishining metodologik bazasi xisoblanadi.

Inklyuziv» va «integratsiyalashgan» atamaları ko'pincha bir xil ma'noda ishlatiladi. Biroq ushbu tushunchalar orasida juda katta farq bor.

Nogiron bolani oddiy sharoitga joylashtirish integratsiyaga qarab qo'yilgan birinchi qadamdir. Imkoniyati cheklangan bolalarning umum ta'lim muassasalari tarkibiga qamrab olinishi jahon miqyosida "inklyuziv" yoki "integratsion" ta'lim atamaları bilan ataladi.

Ya'ni millati, irqi, tanasining rangi, ijtimoiy kelib chiqishi, oilasining jamiyatda tutgan o'rni, moddiy va ma'naviy axvoli, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida kamchiligi bo'lishidan qat'iy nazar barcha bolalarni teng ko'rish, ulardagi har qanday imkoniyatni qadrlash, rivojlantirishni ko'zda tutadigan ta'limdir.

Inklyuziv ta'lim - umumta'lim jarayonini rivojlantiradi va barcha bolalarga mos bo'lgan ta'limni joriy qiladi. Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim olishiga oid qo'shimcha moslamalarni tashkil qilib bolalarni ta'lim olishiga qulay sharoit yaratadi.

Inklyuziv ta'lim xar xil extiyojli bolalarning ta'lim olishiga qaratilgan metodologiyani rivojlantirishga xarakat qiladi. Inklyuziv ta'lim turli extiyojlarni qondirishga qaratilgan ixcham turdagi dars berishga yondashadigan ta'limni ishlab chiqishni amalga oshiradi. Agarda inklyuziv ta'limni tadbiq etishda dars berish, o'qitish bir muncha samarali va unumli bo'lsa unda nafaqat imkoniyati cheklangan bolalar balki barcha bolalar o'zlari uchun ijobiy sifatlar shakllantirishi bilan ham ahamiyatlidir. Inklyuziv ta'lim maktablari bolalarning bilim olish uchun shaxsiy huquqlarini himoyalaydi (vaholangki ular o'qitilmasa ham). Bunday yondashuv diskriminatsiyani bartaraf etadi, kamaytiradi chunki bolalar bir-birlari bilan muloqot qilish jarayonida o'zlarining o'qitilish jarayonida turli extiyojlarga ega individum ekanliklarini anglaydilar.

Inklyuziv ta'limning maqsad va vazifalari:

Inklyuziv ta'lim tizimida quyidagi maqsad va vazifalarning hal etilishi talab etiladi:

- ta'lim muassasasida imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarning ta'lim olishlari uchun zaruriy psixologo - pedagogik, korreksion sharoitlarni yaratish, ularning

imkoniyatiga yo'naltirilgan umumta'lim dasturlari va korreksion ishlarni amalga oshirish orqali ruhiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashtirishni amalga oshirish;

- o'quvchilarning ta'limdagi tenglik xuquqini kafolatlash;
- jamiyatning va oilaning faol ishtirokida nogiron va sog'lom bolalarning ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy xayotga erta moslashtirish;
- imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarni oilalardan ajramagan holda yashash xuquqini ro'yobga chiqarish;
- jamiyatda imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarga nisbatan do'stona va mexr-muxabbatli munosabatni shakllantirishdir.

Yukoridagi vazifalarni tulaqonli amalga oshirishda eng birinchi galda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim: Imkoniyati cheklangan bola ham barcha bolalardek bola hisoblanadi va u tan olinishi, hurmatga sazovor bo'lishiga haqli, shuning uchun ularni nuqsoni bilan atalishi nomaqbul hisoblanadi.

Bola, u qanday holatda va qanday imkoniyatga ega bulishidan qat'iy nazar har doim kattalar yordamiga muxtojdir. Uni ajratish yoki alohida nom bilan atash insonparvarlik nuqtai nazariga tug'ri kelmaydi. Bugungi kunga qadar imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan «anomal bolalar», «nogiron bolalar», «ko'r bolalar», «kar bolalar», «aqli zaif bolalar», «xarakter tayanch a'zolari falajlangan bolalar» va x. k. tushunchalar ishlatilib kelindi. Ammo ushbu tushunchalar imkoniyati cheklangan bolalarni xuquqlarini poymol qiladi. Ota-onalarga ham salbiy ta'sir etadi. Imkoniyati cheklangan bolalar me'yorda rivojlanishdagi bolalar kabi topshiriq va vazifalarni tezlik bilan mukammal amalga oshira olmasalarda, ammo imkoniyat darajasida bajara oladilar. Bolaning huquqlarini himoya qilish, ularga ijobiy munosabatda bo'lish tarbiyalashning muxim usulidir. Shuning uchun ham tahqirlashlarga yo'l qo'ymaslik talab etiladi.

Sharqning mashxur allomalari Ibn Sino, Imom Buxoriy, Abu Nasr Farobiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniylarning tarbiyaning maqsadlari har bir bola shaxsining rivojlanishiga ta'limning ta'siri to'g'risidagi qarashlari inklyuziv talim rivojlanishining metodologik bazasi hisoblanadi.

Juda uzoq vaqt davomida maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim muassasalariga nisbatan maxsus segregatsion ta'lim muassasalarida ta'lim tarbiya berish samarali deb hisoblanib kelindi. 1970-1980 yillarga kelib jahon miqiyosida insonparvarlik va kamsitishlarga yo'l qo'ymaslik g'oyasining ilgari surilishi maxsus ehtiyojli bolalarga e'tiborning yanada yaxshilanishiga olib keldi.

Inklyuziv ta'limning prinsiplari:

Insonning qadr qimmatini, uning qobiliyati va yutuqiga bog'liq emas.

Har bir inson o'ylash va xis qilish qobiliyatiga ega.

Har bir kishi eshitish va muloqot qilish qobiliyatiga ega.

Har bir kishi bir-biriga muxtoj.

Shaxsning to'liq va haqiqiy ta'lim olishi faqat real hamkorlikda amalga oshadi.

Hamma kishilar o'z tengdoshlarini qo'llab quvvatlashga muxtoj.

Hamma ta'lim oluvchilarni yutuqqa erishish ularning nimadir qila olmasligi emas, balki nimanidir qila olishi muhim.

Hamkorlik qilish kishi hayotini har tomonlama kuchaytiradi.

Inklyuziv ta'lim tizimi quyidagi ta'lim muassasalarni o'z ichiga oladi; maktabgacha umuta'lim, umumorta ta'lim, orta maxsus kasb-xunar va oliy ta'lim. Bu ta'lim muassasalarning maqsadi bolalarning ta'lim olishi va kasb-xunarga tayyorlashda ularning o'rtasidagi to'siqni bartaraf etib ochiq ta'lim muxitini yaratishdan iborat.

Umumta'lim maktablarda alohida dastur va darsliklardan foydalanish imkoniyati bo'lmaydi. Inklyuziv ta'lim tizimi integratsiyalashgan ta'lim tizimidan uzining mazmun – mohiyati, maqsadi, vazifalari va xarakter dasturi bilan farqlanadi.

Maxsus inklyuziv ta'lim samarali inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlash uchun aniq ma'lumotlarni tadqiq etish davomidagi aniqlangan mustahkam asoslarni amaliyotga tadbiq etishni o'z ichiga oladi. Salend va Uittaker (2012) tomonidan shunday metodlari turlari aniqlangan:

Farqlar va turlarni tan olishga ta'sir o'tkazish.

Kompetansiyani rivojlantirishga tayangan kuchli tomonlariga asoslangan yondashuvni belgilash.

O'quvchilarning kuchli tomonlari va muammolari ustida diqqatni to'plash uchun

TIR (ta'limning individual rejasi) dan foydalanish.

Tadbirlarni tashkil etish uchun tizimlarga aralashuvda javoblardan foydalanish.

Differensial ta'limga o'qitish uchun universal dizayndan foydalanish.

Xulq-atvorni boshqarishni qo'llab-quvvatlash uchun va hatti-harakat sababli ijobiy tarzda aralashuvdan foydalanish.

Progressni (yuksalishni) monitoring qilish va ta'limni axborotlashtirish uchun turli baholash strategiyalaridan foydalanish.

Ta'lim jarayonini yengillatish uchun turli yordamchi va tarbiyaviy texnologiyalardan foydalanish.

Metakognitiv strategiya kabi ta'limning samarali yondashuvlaridan foydalanish uchun o'quvchilarga ta'lim berish.

Madaniy dolzarb va mos keluvchi tadbir va jarayonlarni ta'minlash.

Bolalarning ota-onalari bilan yaqin hamkorlikda hamkorlik olib borish uchun mutaxassislarni yuborish.

Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim - tarbiyasi masalasi bugungi kunda eng dolzarb masalalar sirasiga aylanib bormoqda. Maxsus ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta'lim tizimi sifatida rivojlangan. Ushbu ta'lim imkoniyati cheklangan bolalarning ehtiyojlarini umumta'lim muassasalarida qondirib bo'lmaydi degan taxminlar asosida qurilgan. Maxsus ta'lim butun dunyoda maktab yoki internat shaklida, shuningdek umumta'lim maktablarining katta bo'lmagan qismlari sifatida faoliyat yuritadi.

Imkoniyati cheklangan bolalarning maxsus ta'lim tizimida o'qitilishi ularning maktabni tugatgach ijtimoiy jamiyatga moslashib ketishlarini qiyinlashtiradi. Shuningdek, ularning o'z oilasidan uzoqda bo'lishga majbur qiladi. Bu toifa bolalar boqimandalikka o'rganib qoladilar, o'z - o'ziga xizmat qilishlarida qiyinchiliklarga duch keladilar. Bundan tashqari juda ko'plab maxsus ehtiyojli bolalar ta'limdan chetda qolib ketmoqdalar. Hozirgi kunda Respublikamizda alohida yordamga muhtoj bolalarning rivojlanish darajasi, imkoniyati, nuqson xususiyatlari va qobiliyatlariga ko'ra maxsus yoki umumta'lim tizimida ta'lim olishini amalga oshirish maqsadida inklyuziv ta'lim siyosati amalga oshirilmoqda.

Inklyuziv ta'lim madaniyati!

“Salamanka deklaratsiyasiga muvofiq har bir o'quvchining tafovut, xususiyatlarini qo'llab quvvatlovchi va ma'qullovchi isloxot sifatida qarashadi. Uning maqsadlari, jinsi, irqi, madaniyati, ijtimoiy millati, dini, individual imkoniyat va qobiliyatidagi tafovutlar oqibatida yuzaga keladigan ijtimoiy segregatsiyaga yo'l qo'ymaslik. Biroq bu konsepsiya universal foydalanish uchun yaroqsiz bo'lib chiqdi. Dunyo bo'yicha maktablarda inklyuzivga ko'pincha umumta'lim maktablarida nogironlarni o'zlarining tengdoshlari bilan birga ta'lim olish deb qaraladi” (Judi Kugelmas).

Inklyuziv ta'limga kiritishning asosiy tamoyillari

Ta'lim tizimini joriy etish har doim ma'lum bir qonun qoidalarga, tamoyillarga asoslanishni talab etadi. Inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilishda esa quyidagi tamoyillarga asoslaniladi:

1). Inklyuziv ta'limning e'tirof etilishi.

- 2). Inklyuziv ta'limning barcha uchun ochiq bo'lishi tamoyili.
- 3). Bog'lanishning mavjud bo'lishi tamoyili.
- 4). Markazlashtirilmagan bo'lishi tamoyili.
- 5). Inklyuziv ta'limda kompleks yondashishi tamoyili.
- 6). Inklyuziv ta'limda moslashuvchanlik tamoyili.
- 7). Malakaviylik tamoyili.
- 1). Inklyuziv ta'limning e'tirof etilishi tamoyili

Bu tamoyilning mazmuni shundaki, 1990 yildan buyon maxsus ehtiyojli bolalrni umumta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida bir qancha jahon miqiyosida deklaratsiyalar va qarorlar qabul qilindi. Ularni jahonning ko'plab davlatlari e'tirof etdilar. Ammo bugungi kunga qadar ularni hayotga joriy qilish borasida ko'plab muammolar mavjud. Ba'zi davlatlarda esa umumiy ta'lim borasida qonun yoki qarorlar qabul qilinganda nogiron bolalarning ta'lim masalasi unga kiritilmaydi. Ammo inklyuziv ta'limni tan olish faqatgina qonun chiqarish bilangina bog'liq bo'lmaydi. Diskriminatsiya (odamlarni ajratish) va ijtimoiy noto'g'ri fikrlashga qarshi kurashish eng muhim narsadir. Ya'ni inklyuziv ta'limni e'tirof etgan holda, aholi o'rtasida targ'ibat-tashviqot ishlarini olib borish eng birinchi galdagi masaladir.

- 2). Inklyuziv ta'limning barcha uchun ochiq bo'lishi tamoyili

O'tgan yigirma yil davomida maxsus ehtiyojli bolalrni umumta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida sezilarli ishlar amalga oshirildi. Ammo inklyuziv ta'limi tizimini joriy qilish asosan shaharlar miqiyosida bo'lib qishloqlardagi hududlarda hali-hamon maxsus ehtiyojli bolalar ta'limdan chetda qolib ketmoqda yoki qishloqlardagi ota-onalar nogiron farzandini shaharlardagi maxsus muassasalarga qatnashlarini ta'minlash uchun qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Shuning uchun ham maxsus ehtiyojli bolalarni inklyuziv ta'limga jalb etish barcha hududlarda barcha maxsus ehtiyojli bolalarni qamrab olgan bo'lishi ta'minlanishi lozim.

- 3). Bog'lanishning mavjud bo'lishi tamoyili

"Bog'lanish"-bu so'zning zaminida-ommaviy binolarning sifati, ayniqsa nogiron bolalar uchun maktablarga kirishning oson bo'lishi kabilar yotadi. Bola maktab binosiga (zinapoyalar aravachada yurishga moslashtirilmaganligi sababli) kira olmaganmi yoki maktab xojatxonasi aravachada harakatlanuvchilarga moslashtirilmaganligi uchun oddiy maktabdan chiqarib tashlamasligi kerak. Bu kabi qulayliklarni yaratish unchalik katta mablag' talab qilmaydi. Yangi maktab binosi nogiron bolalarning ehtiyojlarini e'tiborga olgan holda rejalashtirilgan paytdan boshlab qurilishi kerak. Alatta nogiron bolalar uchun

yaxshi bo‘lgan qulayliklar normal rivojlanishdagi bolalar uchun hech bir muammo keltirib chiqarmaydi. Jismonan bog‘lanishlarni yaratish inklyuziv ta‘limning asosiy muammolarini hal etishga xizmat qiladi.

4). Markazlashtirilmagan bo‘lishi tamoyili

Bu tamoyilning mazmuni quyidagi ikkita aspekt yordamida ifodalanadi:

A). Inklyuziv ta‘lim xizmatlari umumiy ta‘lim tizimining integratsiya qilingan qismi bo‘lishi kerak.

B). Inklyuziv ta‘lim tizimidagi vazifalar mahalliy ta‘lim organlariga jaqvobgarlik va boshqaruvni yuklash uchun markazlashmagan holda olib borilishi kerak va imkoniyatlar mahalliy sharoitlarga moslashtirilishi lozim.

Optimal integratsiya erishish uchun markazlashtirilmagan bo‘lish muhimdir. Bu ayniqsa qishloq sharoitlarida ayni muddao bo‘ladi. Inklyuziv ta‘limning vazifalari nogiron bolalarga o‘z ota-onalari bilan birga bo‘lish, ularga xuddi tengdoshlari kabi o‘zlariga yaqin bo‘lgan maktablarda ta‘lim olish imkonini beradi. Bu ularning shaxsiy sifatilarining shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Nogiron bolaning normal rivojlanishiga halaqil berish, nogironlikdan ham og‘irroq holatlarga olib kelishi mumkin.

5). Inklyuziv ta‘limda kompleks yondashishi tamoyili

Nogiron bolalarga ularga nogiron deb faqatgina nuqson jihatdan yondashishi emas, balki bu bolalarga har tomonlama yondashish lozim. Bu esa maxsus ehtiyojli bolalar uchun ta‘lim masalasini rejalashtirayotgan uning butun hayoti davomida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ehtiyojlini hisobga olgan holda tuzishni talab etadi. Bundan tashqari inklyuziv ta‘limda nogiron boladagi mavjud nuqonlarni bartaraf etish, korreksiyalash, kompensatsiya qilish bilan bir qatorda bilim ko‘nikmalarga ega qilish, kasb hunarga o‘rgatish ishlarini parallel ravishda olib borish talab etiladi. Bu tamoyilning mohiyatida maxsus ehtiyojli bolalarga ilk yosh davrida erta yondashish ham yotadi. Maxsus ehtiyojli bolalar ta‘limi boshlang‘ich va o‘rta-maxsus ta‘limni olishlari bilan yakunlanmasligi kerak. Nogiron bolalarning kasb-hunar ta‘limi va oliy ta‘limi ham amalga oshirilishi taalab etadi. Chunki inklyuziv ta‘lim tizimining vazifalaridan biri maxsus ehtiyojli bolalarni har tomonlama rivojlantirish, ularning barcha huquqlarini ta‘minlashdan iboratdir.

6). Inklyuziv ta‘limda moslashuvchanlik tamoyili

Bu tamoyilning mazmuni shundaki, o‘quv reja, dastur va darsliklar maxsus ehtiyojli bolalarning imkoniyatlariga moslashuvchan bo‘lishi kerak. Bolaning maxsus ta‘limga bo‘lgan ehtiyojlari har qanday integratsiya faoliyatining asosini tashkil etishi kerak. Shaxs

ehtiyojlarining darajalari va turlari har xil bo'lganligi tufayli bunday faoliyatlar moslashuvchan o'zgaruvchan bo'lishi talab etiladi.

7). Malakaviylik tamoyili

Maxsus ehtiyojli bolalar inklyuziv tarzda o'qitilayotgan sinflarda yuhori malakali o'qituvchilarning dars berishi talab etiladi. Bundan tashqari inklyuziv sinf o'qituvchisi defektlogiya sohasi bo'yicha ham malaka oshirgan bo'lishi kerak.

Inklyuziv ta'lim joriy qilingan maktablarda (muassasalarda) ta'lim jarayonini tashkil etish tamoyillari.

Maxsus ta'lim tamoyillari:

1. Korreksion yo'naltirilganligi;
2. Nuqsonini aniqlash, ta'lim berishda kompleks (klinik-genetik, neyrofiziologik, psixologo\pedagogik) yondoshish;
3. Nuqsonli funksiyani erta aniqlab, tibbiy\psixologik jixatdan korreksiyalash;
4. Umumiy o'rta ma'lumot berish, kasbga yunaltirish va ijtimoiy hayotga tayyorlashga moslashtirish;
5. Differensial\tabaqalashtirish va aloxida yondoshish;
6. Ta'limning uzliksizligini ta'minlash.

Inklyuziv ta'lim tizimi, barcha bolalarga, shu jumladan nogironligi yoki o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan bolalarga teng ta'lim olish imkoniyatini yaratishni maqsad qiladi. Bunday tizimda o'qish bolalar uchun bir qator ijobiy o'zgartirishlarga sabab bo'ladi. Inklyuziv ta'limda teng imkoniyatlar yaratganligi barcha bolalar uchun teng ta'lim olish imkoniyatini beradi, ular o'z ehtiyojlariga qarab moslashtirilgan darslar orqali o'rganishadi. Inklyuziv ta'lim tizimida ijtimoiy integratsiya sababli bolalar o'rtasida turli xil ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Nogiron yoki o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan bolalar boshqalar bilan o'ynash, hamkorlik qilish va bir-birlarini tushunish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bunday tizimda o'qiyotgan bolalar bir-birlarining farqliligini qabul qilishni o'rganadilar. Bu ularni yanada bag'rikeng va o'zaro hurmatli insonlar sifatida shakllantiradi. O'qituvchilar bolalar uchun turli xil o'quv usullari, texnologiyalar va metodlarni qo'llab-quvvatlaydi, bu esa har bir bolaga o'zining o'rganish usuliga mos keladigan imkoniyatlarni taqdim etadi. O'qituvchilar va yordamchi xodimlar bolalar ehtiyojlarini inobatga olib, ularga kerakli qo'llab-quvvatlashni taqdim etishadi, bu esa bolalarning o'z salohiyatini to'liq amalga oshirishlariga yordam beradi. Inklyuziv ta'lim tizimi, nafaqat bilim olish, balki bolalar orasida o'zaro hurmat va tushunishning kuchayishiga ham xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda Inklyuziv ta'lim tizimi, barcha bolalarga, shu jumladan nogironligi yoki o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan bolalarga teng ta'lim olish imkoniyatini yaratishga qaratilgan yondashuvdir. Bu tizim o'quvchilarning har birining individualliklarini inobatga olib, o'quv muhitini o'zlashtirishda turli xil strategiyalar va metodlarni qo'llashni talab qiladi. Inklyuziv ta'limda o'qish, nafaqat akademik bilimlarni rivojlantirishga, balki ijtimoiy va emosional jihatlardan ham bolalar uchun katta o'zgarishlar keltiradi.

Inklyuziv ta'lim tizimida o'qiyotgan bolalar teng imkoniyatlarga ega bo'lishadi. Har bir bola, uning ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos ravishda ta'lim olishi mumkin. Bu, o'z navbatida, nogironligi yoki o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan bolalarning jamiyatda to'liq va faol a'zo bo'lishi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni yaratadi va bolalar o'rtasidagi ijtimoiy integratsiyani rivojlantiradi. Bunday tizimda barcha bolalar birgalikda o'qishadi, bu esa ularga bir-birlarini tushunish va turli xil farqliliklarni qabul qilish imkonini beradi. Natijada, bolalar jamiyatda bir-birlariga mehr-oqibat va sabr-toqat ko'rsatishni o'rganadilar.

Inklyuziv ta'limning ijobiy ta'siri bolalar orasida tenglik va hurmatni rivojlantirishda namoyon bo'ladi. Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillaridan biri – farqliliklarni qabul qilishdir. Bunday muhitda o'sgan bolalar nafaqat o'z ehtiyojlari va qobiliyatlari cheklangan bolalarni, balki umumiy jamiyatda mavjud bo'lgan boshqa turli xil farqliliklarni ham hurmat qilishni o'rganadilar. Bu bolalar uchun ijtimoiy muhitda tinchlik va bag'rikenglikni yaratishda muhim rol o'ynaydi shu bilan birga o'qituvchilar o'quvchilarning ehtiyojlariga qarab moslashtirilgan o'quv yondashuvlari va materiallaridan foydalanadilar. Bu metodlar yordamida o'qituvchilar har bir bolaning individual ehtiyojlarini qondirishga harakat qiladilar. Masalan, ba'zi bolalar ko'proq vizual materiallarga, boshqalari esa yanada ko'proq eshitish va amaliy mashg'ulotlarga muhtoj bo'lishi mumkin. Shunday qilib, bolalarning har biri o'ziga mos tarzda o'rganadi. Bundan tashqari, inklyuziv ta'lim tizimida, yordamchi xodimlar va maxsus pedagoglar bolalarga kerakli yordamni taqdim etadilar. Bu yordam bolalarning o'z salohiyatlarini to'liq amalga oshirishlariga imkon yaratadi. Qolaversa o'qituvchilar va boshqa ta'lim mutaxassislari bolalar bilan ishlashda bir-biriga hamkorlik qilishadi va o'quvchilarga qo'llab-quvvatlash ko'rsatishadi, bu esa jamiyatda yuksak ijtimoiy ko'nikmalarga ega, hurmatli va yaxshi tarbiya olgan fuqarolarni shakllantirishga xizmat qiladi. Eng muhimi shundaki, inklyuziv ta'lim tizimi faqat bolalar uchun bilim olish imkoniyatlarini kengaytiribgina qolmay, balki ularning ijtimoiy, emosional va ahloqiy rivojlanishiga ham katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu tizim farqlilikni qabul qilish, hurmat qilish va boshqa insonlarga nisbatan sabr-toqatli bo'lishni o'rgatib, jamiyatni yanada bag'rikeng va yuksak ahloqli qiladi. Inklyuziv ta'lim tizimida o'qiyotgan bolalar, kelajakda

ham o'zaro hamkorlikda, mehr-oqibatda va hurmatda yashaydigan ijtimoiy va ahloqiy jihatdan yetuk shaxslar bo'lib voyaga yetadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirova va boshqalar "Inklyuziv va maxsus ta'limning filologik asoslari Chirchiq - 2022-yil.
2. Shomurodova va boshqalar "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiy qo'llanma, Toshkent -2011-yil.
3. Mo'minova va boshqalar "Inklyuziv ta'lim" o'quv qo'llanma Toshkent-2019
4. Po'latova va boshqalar "Maxsus pedagogika" darslik Toshkent-2005-yil.
5. Xo'jayorova N. S. Yusupov B. "Inklyuziv ta'lim. Gospital pedagogika" fanidan o'quv qo'llanma. Qarshi-2024.

